Sahilsiz bir deniz: İbni Arabi

10.12.2012 Radikal | Kitap incelemesi / Beyaz Arif Akbaş / Book rewiev…

Bu yılın başlarında ilginç bir kitap üzerinde çalışıyordum. Hazırladığım kitabın başlığı “Hayalet Evler: Melez Türk-Yahudi Mimarisinden Örnekler” idi. Bu çalışmama yazdığım kısa giriş metninde şöyle bir ifade vardı; [Orhan Pamuk şaka yollu olarak 'Kara Kitap'ta İbni Arabi'yi "tüm zamanların en büyük varoluşçusu. ." diye anmaktadır. (s.11) Bu zalim nisan ayında yaptığım okumalarım sırasında Derrida üstüne yoğunlaşmıştım. Sufizm ve Derrida arasında kurmaya çalıştığım karmaşık ilişki neticesinde bir kitap dikkatimi çekti. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Edebiyatı hocası lan Almond'un; Sufism and Deconstruction: A Comparative Study of Derrida and İbn 'Arabi, (Sufizm ve Yapıbozum: Bir İbni Arabî ve Derrida Karşılaştırma Çalışması) bu konuda yazılmış ilginç bir eser. Ayrıca yeni oryantalistlerden Şerif İslam 'Monthly Rewiev' de Almond'u öven bir tanıtım yazısı yazmıştır. Kitap dilimize çevrilmiş olsa sanıyorum daha da bir ilgi olacaktır. Şerif İslam'a göre; 'teacher' Almond'un amacı böylesine karmaşık karşılaştırmalı bir çalışmaya sufi-mistik bir etiket vererek dikkat çekmek değildir. Aksine onun amacı, farklı sufi söylemle Derridacı hermönetiği harmanlayarak benzerlikleri ortaya koymaktır.] (a.g.e; s.8) daha sonra bahsettiğim kitabın Ayrıntı Yayınları tarafından çevrilmesi beni

bayağı sevindirdi. Önemsediğiniz bir çalışmanın çok yakın bir zaman sonra çevrildiğini görmek insana tuhaf bir haz veriyor ve kitabi daha önceden fark etmiş olmanın tatlı sevincini yaşıyorsunuz.
Almond Hoca'nın bu kitabından önce yayımlanmış olan en az bu kitap kadar nitelikli olduğunu düşündüğüm iki çalışması daha var; 'Yeni Oryantalistler: Post-modern İslam'ın Temsilleri' ve diğeri ise 'Nietzsche'den Leibniz'e Alman Düşüncesinde İslam Tarihi'dir. Üstat 'İbni Arabi ve Derrida' kitabını Türkiye'de yaşadığı günlerde yazmıştır. Bunu yaparken Şeyh'ül Ekber'in izinde Sivas, Malatya ve Kayseri gibi şehirlerde bizzat bu mutasavvıfın kendisi gibi bir seyyah olarak dolaşmıştır. Kitabı yazmaya başlamadan önce İbni Arabi'nin eserlerini orijinalinden okuyabilmek için Arapça da öğrenmiştir. (Kolaycılığa kaçmamıştır.) Bu metinleri orijinalinden okurken şöyle bir düşünceyle karşılaşmıştır: "Cennetin mutluluğu daima tehdit altındadır, işte cennet böyle bir yerdir." (s.9) Almond 'un bu gözlemi aslında bütün hakikat mutluluklarının pek yakındaki sonun hep var olan ihtimalin içine inşa edilmesi gerektiği ile ilintilidir. Derrida'nın aslında İslam ve Yahudi ezoterizmi ya da mistisizmi ile o kadar yakından bir alakası yoktur fakat Derrida Almond'un doktora tezinde çalıştığı Meister Eckhart hakkında çok söz etmiştir. Eckhart ise İbni Arabi ve Hallac-ı Mansur'un mustarip olduğu benzer yanlış anlaşılmalar ve sorunlarla fikren hemhal olmuştur. Almond, Derrida'nın Eckhart üzerine fikirlerinden hareketle İbni Arabi'ye yaklaşmaktadır. Yoksa Almond'un da belirttiği gibi Derrida Yahudi ve Müslümanlık hakkında Wittgenstein Tractatus'un ünlü son satırına göndermede bulunarak; 'Konuşamadığımız şey, ona sıra gelince, sükut daha yerinde değil midir?' der. (s.14)

Kitabın muhtevası son derece ilginçtir. İlk kısımda aklın zincirleri, ikincide hayrete düşmenin dürüstlüğü, üçüncü kısımda; kitabın oluşma sürecindeki bilgilerin çoklu anlam katmanlarından bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde ise İbni Arabi ve Derrida'daki sırra ve sihire değinildikten sonra öznenin post yapısalcı çözümlemeleri, öznenin dağılması Blanchot, Benjamin ve Foucault gibi önemli entelektüellerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Almond'un İbni Arabi'ye bu kadar geniş bir perspektiften bakmış olması ne yalan söyleyeyim beni bir hayli kıskandırmıştır. Bu kitabı neden ben yazmadım diye de hayıflanmıştım. Almond, Derridacı kanondaki üç farklı Neo-Platoncu düşünceyi; Blanchot'ta yarıp geçme ve 'ecrire' (yazmak), Benjamin'de bir'e dönüş olarak 'übersetzen' (tercüme etmek), Foucoult'ta 'ecriture' (merkez) merkez değildir şeklinde okumaktadır. (s.145) Yine bu farklı bakış açılarından hareketle Allah'ın sır olan yönüne dair bir takım şeyler söylemektedir.

Almond, kitabın aklın zincirleri bölümünde; 'Batılı rasyonel düşünce karşıtlarından söz edecek olsak Gazali, Eckhart, Blake, Nietzsche ve Levians gibi filozoflardan bahsetmemiz gerekirdi' (s.19) der. Eğer bu noktadan hareket edilseydi rüzgâr, nefes, ruh, özgürlük metaforlarıyla dolu bir imgeleme göndermede bulunmak gerekirdi. Bunlar yerine Almond İbni Arabi'nin anahtar bir kavramı olan "fütuhat" kelimesine göndermede bulunmuştur. (Arapça olan bu kelime açılışlar manasına gelmekte ve Sufi'ye ihsan edilen manevi bilgiyi simgelemektedir.) Kitabın bu bölümünde rasyonel bilgi ile manevi bilgi (metafizik) karşıtlığından söz edilirken Derrida'dan hareketle 'differance' kavramına yönenilmiş ve Tanrı kavramı bu çerçevede yeniden anlaşılmaya çalışılmıştır. İbni Arabi de aynı Derrida gibi yaşadığı dönemde daraltan isimlerden ve rasyonalitenin kategorilerinden kurtulmayla meydana gelen bir özgürlük neticesinde çoğunlukla bir hayret ve kafa karışıklığı yaratmıştır. (s.55) Aslında Derrida ve İbni Arabi'nin tam olarak yaptığı şey aklı zincirlerinden özgürleştirme projesidir. İbni Arabi harfi ruhun zincirlerinden azat etmek ister. Ve burada olan şey; differance aynasında: görünenin görünmez üretimidir. Almond, bunun gibi birçok ilginç kavramdan yola çıkarak İbni Arabi ve Derrida arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Aslında sufi ve yapısökümcü hermenötikte sonsuzluğun anlamı içinde bu tarz metinlerin tevillerinin farklı okumalar gerçekleştirilerek iki düşünürün ilişkilendirilmiş olması bizce son derece ilginçtir.

Kutsal kitap Kur'an da biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık der. Almond, Şeyh'ül Ekber'in sahilsiz bir deniz (Aslında umman olmalıydı.) içinde sürekli çoğalan bir anlam katmanına sahip metinler

yazdığını ima eder. Bu konuda Almond W. G. Chittick'ten şu ilginç alıntıyı yapar: " Kuran sahilsiz bir ummandır çünkü O'na ait bir söz, yaratılmışların sözünün aksine, sözün kendisinin talep ettiği bütün anlamları kastetmektedir." (s.92) İbni Arabi, Kur'an'ın literal muhtevasındaki suretlerin sınırsızlığını ve sembollerin denizini düşünerek çoklu anlam katmanlarını açacak bir okuma önermesi ve bu doğrultuda metinler üretmesi kutsal metinden çıkarılabilecek münasip anlamın bir'den çoğalarak sonsuzluğa ulaşmasına olanak verir. 'Bir bakıma Derrida, İbni Arabi'nin Kur'an için söylediklerini bütün kitaplara yaymaktadır: Hiçbir metnin tek, "münasip" bir anlamı yoktur, aksine yakın anlamların sınırsız ihtimaline ve metin radikal olarak farklı yollarda hep mevcut olan okunabilme ve yeniden okunabilme kapasitesine sahiptir.' (s.93) Kitap hakkında bu kısa yazıyı kitaptan seçtiğim şu ilginç cümlelerle bitirmek istiyorum; "Kur'an'ın yazarı gerçekten insanda toplanan bütün eşyanın bilgisine sahipse, yorumlama her şeyden öte keşfedilmemiş şeylerin hatırlanması ve var olan fakat örtülü duran bir şeylerin ortaya çıkmasıdır. Kur'an'ı anlamak onun yayılmasına iştirak etmektir." (s.97) Sahilsiz bir denizin kıyılarını görmek mümkün müdür diye sorarsak kendimize. Cevabı Şeyh-ül Ekber daha küçük bir çocukken bize söylemiştir: Hem evet, hem hayır…

İbni Arabi Derrida : Tasavvuf ve Yapısöküm

Yazar: Ian Almond

Çevirmen: Kadir Filiz

Sayfa Sayısı: 176

Yayın Evi: Ayrıntı Yayınları